

Hoofdstuk 2: Tijdvak 4 Steden en Staten

Inleiding

Vanaf het jaar 1000 spreken we van het tijdvak van de steden en de staten. De periode van 1000 tot 1500 noemen we de late Middeleeuwen. De steden waren in dit tweede deel van de Middeleeuwen in opkomst.

2.1 Boeren en stedelingen

Na het jaar 1000 werd het veiliger in Europa. Boeren hadden daardoor minder bescherming nodig, boeren waren geen horigen meer en ze werden vrijer.

Ze konden dus meer hun eigen gang gaan in plaats van werken voor een heer.

Daarom gingen ze nieuwe landbouwgronden erbij gebruiken, dit deden ze door moerasland droog te maken zodat het polders werden en door bossen te kappen zodat er meer landbouwgrond bij kwam.

Door de toename van grond werd de opbrengsten natuurlijk ook groter.

Een andere oorzaak was dat boeren andere landbouwtechnieken gebruiken. Voorheen gebruikten ze ossen bij het ploegen maar ze gingen nu paarden voor de ploeg spannen. Zo ging het werk op het land sneller. Ook vonden ze een verbeterde versie van de ploeg uit.

Een andere reden waardoor de oogst groter werd kwam door de invoering van het **drieslagstelsel**. Dit betekende dat ze de grond verdeelden in drie stukken.

Elk jaar lag er een grond stuk braak, dit stuk werd een jaar lang niet gebruikt. De grond werd door het braak laten liggen weer vruchtbaar en leverde dus zo meer op.

In de 11^e en 12^e eeuw kwam er nieuwe landbouwgrond bij door het droogleggen van moerassen en in het indijken van stukken land aan zee.

Ook werden er bossen gekapt.

De boeren gingen hun goederen ook weer verhandelen. Ze verkochten groenten, graan, vlees, wijn of wol op de markt. Deze markten werden meestal gehouden op plaatsen waar verschillende wegen elkaar kruisten. Op zo'n plek kon er dan een dorp ontstaan.

Sommige dorpen groeiden uit tot steden.

Omdat er meer opbrengst was konden meer mensen goed te eten krijgen, waardoor mensen gezonder werden, langer leefden, er meer kinderen werden geboren en de bevolking tussen 1000 en 1300 zich verdubbelde in Europa.

De steden konden groeien omdat er geen aanvallen meer waren van vreemde volken zoals de Vikingen. Daardoor kon de voedselproductie weer stijgen.

Omdat de opbrengsten steeds groter werden hoefden niet alle mensen meer boer te zijn. Sommige boeren werden handelaar of ambachtsman.

Een ambachtsman maakte spullen, die spullen kon hij verkopen en zo kon hij op de markt bij boeren weer eten kopen. Handelaren en ambachtsmannen gingen op een plek wonen waar ze handel konden drijven en spullen konden verkopen, ze gingen bij een markt wonen. Bij een marktplaats werd het steeds drukker, zo kon een marktplaats groeien tot een echte stad.

Na verloop van tijd werden de steden steeds groter en dus kwamen er ook steeds meer ambachtsmannen, vaak ook ambachtsmannen die hetzelfde maakten. Die werden eigenlijk concurrenten van elkaar als je niet oppaste. En dat was niet de bedoeling! Ambachtsmannen van hetzelfde vak richtten in hun stad een vereniging op, dit noemen we een **gilde**.

Elk ambacht kreeg z'n eigen gilde, bijv. een bakkersgilde of een schoenmakersgilde.

Om een ambacht uit te voeren moest je wel eerst lid zijn van het gilde, dit was echt verplicht! Maar het gilde regelde ook veel voor je.

Ze controleerde de prijs en kwaliteit van producten, je mocht als bakker dus alleen een brood verkopen dat was goed gekeurd wat betreft prijs en kwaliteit door het gilde.

Ook verzorgden ze een beroepsopleiding. Je werd eerst leerling, dan gezel en dan deed je een examen, de meesterproef, dit was allemaal verplicht! Het gilde zorgde ook voor je als je ziek werd of oud of als je weduwe was van een ambachtsman. En ze organiseerden feesten.

De voordelen zijn dat ze voor je zorgden als je ziek werd, kwaliteit en prijs controleerden, feesten gaven, een opleiding regelden.

De nadelen zijn dat je moest gehoorzamen aan het gilde, zij bepaalden jouw prijs en of je meesterproef goed was gelukt en je mocht zonder lidmaatschap niets verkopen.

Geld werd steeds belangrijker. Door de opkomst van de handel gingen steeds meer mensen geld gebruiken. Er waren veel verschillende munten, elke koning of graaf of hertog had zijn eigen munt. Ook veel steden hadden hun eigen munt. Daardoor had je op elke markt een geldwisselaar.

De geldwisselaar bepaalde ook hoeveel de munten precies waard waren. Hij zat op de markt achter een toonbank waarop hij het geld uittelde en werd ook wel de bankier genoemd.

Met veel geld op zak rondreizen was erg gevaarlijk. Handelaren waren bang om overvallen te worden. Sommige geldwisselaars wilden hun wel helpen door op hun geld te passen. In verschillende steden openden de geldwisselaren banken, ze werden bankiers. Dat wil zeggen dat ze het geld bewaarden en ook uit weer uitleenden aan de handelaren.

In de Middeleeuwen ging de meeste handel over water, bijv. over de rivier de IJssel. Door samen te gaan werken konden handelaren grote hoeveelheden producten ineens verkopen of kopen, dat maakte de producten in prijs voordeliger. Ook konden ze samen gaan reizen en dat was weer veiliger. Koningen en andere machtige edelen vroegen aan de handelaren geld, tol (belasting), om langs hun land te mogen varen en om er spullen te mogen verkopen. Verschillende handelssteden langs de Noordzee en Oostzee sloten daarom een verbond, de **Hanze**.

De handelssteden stonden zo samen sterk en haalden ze samen de koningen en edelen over om hun vrije doorvaart te geven. De Hanze werd een groot succes. In de Hanzesteden werden handelskantoren geopend waar gehandeld kon worden.

De Hanzesteden waren in Noord-Europa, in Nederland bijv. in Kampen, Zwolle, Hattem, Deventer, Zutphen.

2.2 Burgers regelen het zelf

Een nederzetting ontstond bij een markt. Die nederzetting werd steeds groter, het werd een stad. Maar je was pas echt een stad als je **stadsrechten** had gekregen.

Die stadsrechten kreeg je van een edele, bijv. een graaf, die het gebied bestuurde waarin de stad lag. Als je stadsrechten kreeg dan hoefde je geen belasting, tol, meer aan de edele te betalen. Je mocht als stad zelf belasting gaan heffen op je eigen inwoners.

Je mocht als stad jezelf besturen, je mocht je eigen wetten maken en zelf rechtspreken. Ze mochten wallen en muren bouwen om hun stad heen.

Als je al deze stadsrechten zelf mocht gaan uitvoeren van de edele waarin je stad stond dan was je pas echt een stad geworden. De stadsrechten stonden opgeschreven in een officieel document. Overall in Europa gaven edelen, zoals graven en hertogen en koningen, stadsrechten aan steden. Maar dat deden ze natuurlijk niet zomaar, ze hadden er zelf ook belang bij! Als stad moest je namelijk flink betalen aan de edele die eerst de baas was over je stad. Zo kregen de edelen mooi weer geld waarmee ze hun land konden besturen of hun leger mee konden betalen. De steden bleven de edelen ook steunen, bijv. in geval van oorlog. De steden werden zo belangrijk voor de edelen, ze hadden de steden nodig! Veel mensen wilden graag in de stad wonen, daar was het veilig wonen achter de stadsmuren. Maar de belangrijkste reden om in een stad te wonen was wel dat je dan vrij was! Een uitdrukking was: stadslucht maakt vrij.

Mensen die in de stad gingen wonen hoefden niet meer te gehoorzamen aan een edele.

Er waren wel verschillen tussen mensen in de stad. De inwoners van de stad hadden niet allemaal dezelfde rechten. Alleen **burgers** hadden alle rechten. Zij mochten lid worden van een gilde of van de **schutterij**, een soort van politie. De burgers samen vormden de burgerij. Alleen rijke mensen werden burgers. Arme mensen waren dus geen burgers.

En ook vrouwen konden geen burgers worden.

Een belangrijke man in de stad was de **schout**. De schout was voorzitter van de rechtbank en van het bestuur van de stad. De schout werd later ook wel **burgemeester** genoemd. Andere bestuurders en rechters in de stad werden **schepenen** genoemd.

De schepenen bestuurden samen met de schout, later de burgemeester, de stad vanuit het raadhuis. Het bestuur van de stad, de schout en zijn schepenen, hadden allerlei ambtenaren in dienst. Die ambtenaren waren stadsomroepers, poortwachters, artsen, klokkenluiders, vuilopruimers, ziekenverzorgers en schoolmeesters.

In het begin wees de edele de schout aan. Later, vanaf de 15^e eeuw, werd de burgemeester (die dus eerst schout werd genoemd) gekozen door rijke burgers.

Die rijke burgers vormden samen de **vroedschap**. De vroedschap controleerde de burgemeester. Rijke burgers waren vaak afkomstig uit rijke handelsfamilies.

De rijke handelsfamilies leverden de burgemeester, de schepenen en de leden van de vroedschap. Ze kregen hun loon door middel van de belasting die de burgers van de stad moesten betalen.

2.3 De macht van de vorsten

Tussen 1000 en 1500 werden Frankrijk en Engeland staten met machtige koningen.

De Franse en Engelse koning onderwierpen de leenmannen en trokken de macht na zich toe. De Koningen gingen de staat vanuit één punt, de hoofdstad, besturen.

Dit heet **centralisatie**.

In Frankrijk kwamen wetten voor het hele land en koninklijke rechtbanken.

De landen werden steeds meer als eenheid bestuurd. Dit heet **staatsvorming**.

De burgerij werd de derde stand, naast de geestelijkheid (eerste stand) en de adel (tweede stand). Als de koning geld nodig had, moest hij dat aan de drie standen vragen.

De vergadering van de drie standen heette in Frankrijk **Staten-Generaal** en in Engeland **parlement**. Het heet nu bij beide landen de volksvertegenwoordiging.

De Nederlanden (nu: Nederland, België, Luxemburg) bestonden in de tijd van steden en staten uit zeventien zelfstandige gewesten (provincies).

In de 15e eeuw kreeg de hertog van Bourgondië de Nederlanden in handen. Hij riep de Staten-Generaal bijeen. Zo kwam ook hier de centralisatie op gang.

2.4 De macht van de kerk

In de late Middeleeuwen (1000 tot 1500) waren de mensen erg gelovig.

Overall werden kerken gebouwd en kreeg de kerk veel macht. De kerk in die tijd was de Rooms-Katholieke kerk onder leiding van de **paus** in Rome. De paus was erg machtig. Volgens de paus moesten koningen hem gehoorzamen. Ook vond de paus dat koningen zich niet met de kerk en geloof mochten bemoeien. Een andere kerk was in die tijd niet toegestaan.

Christenen die volgens de kerk verkeerde dingen geloofden hadden het vaak moeilijk en werden vervolgd. De kerk noemde ze **ketters**. De paus stelde de **inquisitie** in, een rondtrekkende rechtbank van monniken. Wie verdacht werd van ketterse gedachten werd gearresteerd en kon zelfs op de brandstapel komen!

De mensen in de Middeleeuwen geloofden dat ze in het hiernamaals, de hemel, zouden komen als ze goed leefden. **Pelgrims** maakten een **bedevaart** naar heilige plaatsen uit de Bijbel zoals Rome of Jeruzalem zodat hun zonden (wat ze verkeerd hadden gedaan volgens de kerk) vergeven zou worden. Een speciale brief waarin stond dat je zonden waren vergeven noemen we een **aflaat**.

Gelovigen konden ook hulp vragen van **heiligen**. Dat waren doden die van de paus mochten worden vereerd. Heiligen dienden als het goede voorbeeld en konden wonderen verrichten of een goed woordje voor je doen bij God.